

UOT 37

İ.İ.İsgəndərov, S.Q.Hacıyeva

ADPU nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kolleci
haciyeva.sevinc@adpk.edu.az

Z-NƏSİL TƏHSİLƏLƏNLƏRƏ TƏDRİS YANAŞMALARINDA CASE-STUDY METODUNUN TƏTBİQİ

<https://doi.org/10.30546/170899876.73.02.2025.058>

Açar sözlər: *keys metodu, interaktiv texnologiya, təhsilənlər, Z – nəsil, dəyişiklik, təhlil, müzakirələr*

Məqalədə bu günün təhsilənlərinin təhsilə aktiv cəlb olunması problemləri, onların dərslə maraqlarının artırılması, Z- nəsil təhsilənlərin tədrisinə yanaşmalarla bağlı fikirlər əks etdirilib. Məqalədə keys metodunun tədrisdə tətbiqi imkanları nəzərdən keçirilir. Keys metodunun gələcək mütəxəssislərin seçdikləri ixtisaslar üzrə professional kompetensiyalarının formalaşmasında rolu araşdırılmışdır. İnteraktiv təlim texnologiyaları arasında keys metodu aparıcı yer tutur, belə ki, onun vasitəsilə tələbələr maraqlı təlim situasiyalarını modelləşdirir, araşdırmaçı mövqeyindən çıxış edir və qanunauyğun olaraq professional bilik və bacarıqlarını möhkəmləndirirlər. Məqalədə həmçinin situasiya təhlili məsələlərinin mahiyyəti açılır, növləri, xüsusiyyətləri, təsnifatı, tərtibatı, tələbələr tərəfindən işlənmə mərhələlərinə nəzər yetirilmişdir. Tələbələrin tədrisində keys metodunun istifadəsi universal kompetensiyaların əsası olan koqnitiv, kommunikativ vərdişlərin effektiv formalaşmasına imkan verir. Məqalədə keys metodunun “Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda məntiqi və riyazi təfəkkürün formalaşması metodikası” fənninin tədrisində tətbiqinə dair praktik məsləhətlər təqdim edilmişdir.

И.И.Искандаров, С.Г.Гаджиева

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ CASE-STUDY МЕТОДОВ В ОБУЧЕНИИ Z-ПОКОЛЕНИЯ

Ключевые слова: *метод кейсов, интерактивная технология, обучающиеся, поколение Z, изменение, анализ, дискуссии*

В статье отражены проблемы включения современных студентов в образование, повышения их интереса к урокам, а также подходы к обучению студентов поколения Z. В статье рассматриваются возможности использования кейс-метода в обучении студентов. Исследована роль кейс - метода в формировании профессиональных компетенций будущих специалистов по выбранной ими специальности. Среди интерактивных образовательных технологий кейс-метод занимает перспективное место, т.к. с его помощью студенты получают возможность моделировать интересные учебные ситуации,

занимаются исследовательской деятельностью и закономерно укрепляются профессиональные умения и навыки. В статье также раскрывается суть кейс-метода, приводится краткий обзор основных элементов, характеристик и типов кейсов, этапов их разработки и применения, а также даются рекомендации по применению метода. Использование кейсов при обучении студентов позволяет более эффективно формировать когнитивные, коммуникативные навыки, являющиеся основой универсальных компетенций. Статья содержит практические рекомендации применения кейс-технологии при обучении дисциплины «Методика развития логико-математического мышления у дошкольников».

I.I.Isgandarov, S.G.Hajiyeva

USING OF CASE-STUDY METHODS IN TEACHING GENERATIONS Z-LEARNERS

Keywords: *case method, interactive technology, learners, Generation Z, change, analysis, discussions*

This article reflects the problems of including modern students in education, increasing their interest in lessons, as well as approaches to teaching students of generation Z. The article considers the possibilities of using case method in teaching students. The role of the case method in the formation of professional competencies of future specialists in their chosen speciality is investigated. Among interactive educational technologies the case method occupies a promising place, because with its help students get the opportunity to simulate interesting learning situations, are engaged in research activities and naturally strengthen professional skills. The article also reveals the essence of the case method, provides a brief overview of the main elements, characteristics and types of cases, stages of their development and application, and gives recommendations on the application of method. The use of cases in teaching students allows to form cognitive, communicative skills which are the basis of universal competences, more effectively. The article contains practical recommendations for the use of case technology in teaching “Methods of developing logical and mathematical thinking in preschoolers”.

Təhsilə hal-hazırda stabil və proqressiv inkişafın mənbəyi kimi baxmaq olar. Hər il daim dəyişən tendensiyalar və sürətli həyat tempi şəraitində tamamilə fərqli sahələr üzrə mütəxəssis hazırlığına səmtlənən təhsilin yeni məqsədləri, əsas məsələləri və müasir təhsilənlər haqqında söhbət açılır. Bu günün təhsilənləri isə 2000-2005-ci illərdən sonra anadan olan “rəqəmsal nəsil”, “multimedia texnologiyalar nəslı” adlanan Z - nəslidir. Z - nəslinin öyrənmə xüsusiyyətlərinə kiçik bir nəzər yetirək [2]:

- Reprodaktiv təlim metodlarından imtina;
- Yüksək texnologiyalara və interaktiv təlim metodlarına üstünlük

verilməsi;

- Dərsə marağın saxlanması üçün tələbə müstəqilliyinin təmin edilməsi;
- Tənqidi təfəkkürün inkişafı üçün pedaqoji texnologiyaların, yarış elementlərinin daxil edilməsi;
- “İndi və bu dəqiqə” stimullaşdırma və həvəsləndirmə sistemi;
- İstənilən situasiyalarda müsbət və mənfi tərəflərin müəyyən edilməsi, müzakirələrin aparılması, şəxsi ideyaların irəli sürülməsi bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi;
- Yeni məlumatların kiçik formatlarda, videomateriallar – kiçik həcmdə və s. verilməsi.

Bütün bunlardan Z - nəslin təhsilənlərinin tədris texnologiyalarının dəyişməsi, yenilənməsi, yeni tələblərin qoyulması zərurəti ortaya çıxır.

Dövlət təhsil standartları təhsil müəssisələrinə pedaqoji prosesi müxtəlif modellər üzrə qurmaq və seçim imkanı verən variativliyi təqdim edir. Bu istiqamətdə tədris prosesinin məzmununun müxtəlif variantlarının elmi işlənilməsi və yeni texnologiyaların praktik əsaslandırılması həyata keçirilir. Məhz buna görə pedaqoqlar müasir innovativ texnologiyaların geniş spektrində düzgün səmtləşməli, onlar arasından yalnız zamanın və Z – nəslin tələblərinə cavab verə bilən, gələcək mütəxəssisin professional kompetensiyalarının formalaşmasına kömək edə bilənləri seçməlidir.

Hal-hazırda müasir araşdırmaların nəticələrinə görə, pedaqoqların fikrincə, tədris texnologiyaları aşağıdakı parametrlərə cavab verməlidir [2]:

- *Ən əvvəl o, öyrənilərə materialın, mövzunun müstəqil mənimsənməsini təşkil etmək imkanı verməlidir.*
- *Daha sonra o, öyrənilərə motivasiya verməli və müxtəlif fəaliyyət növlərinə cəlb etməlidir.*
- *İnformasiyanın müxtəlif mənbələri ilə işləməni nəzərdə tutmalıdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, informasiya bu gün öyrənmənin məqsədi yox, fəaliyyətin təşkili vasitəsidir.*
- *Tədris texnologiyası tələbə qruplarının qarşılıqlı fəaliyyətinə imkan verməlidir.*
- *Tədris texnologiyası bir neçə sahədə koqnitiv fəaliyyəti nəzərdə tutmalıdır.*
- *Tədris texnologiyası çox sayda professional məsələlərin həllini tapmağa imkan verən kontekst təlim texnologiyası olmalıdır.*

Z – nəslin tədris prosesini uğurlu qurmaq üçün pedaqoqlar effektiv interaktiv metodların axtarışında öz dərslərində müxtəlif texnologiyalardan istifadə edirlər. Müasir cəmiyyətə problemləri görə bilən, onların həllini

axtarıb tapa bilən və bunları həyata keçirə bilməyi bacaran mütəxəssislər lazımdır. Bu məsələlərin həlli üçün tədrisə yeni yanaşmalar lazımdır. Bütün bu tələblərə ən çox cavab verən tədris texnologiyası məhz “case-study” metodudur. Keys metodu və ya konkret situasiyalar metodu konkret məsələ – situasiyaların həlli yollarının öyrənilməsinə əsaslanan aktiv problem – situasiya təhlili metodudur. Keys metodu fəal təlim metodlarına aid edilir. Keys metodu dəqiq quruluşu olmayan, tələbələrin öz yaradıcı potensialını və kreativliyini tətbiq etməsini nəzərdə tutan, mürəkkəb problemləri həlletmə metodudur. Bundan əlavə keys metodunda real həyatda problemlərlə üzləşən subyektlər iştirak edir.

Əgər Z- nəslin nümayəndələrinin şəxsi keyfiyyətlərini – “rəqəmsal asılılıq”, ünsiyyət defisiti, zəif kommunikasiya, informasiya axınında asan səmtləşmə, məlumatları kifayət qədər tez təhlil etmə, yeniliklərə böyük tələbat, səbirsiz və praktik – nəzərə alsaq, onda keys metodunun tədris prosesində istifadəsinin əhəmiyyətini görə bilərik.

Keys metodunun bilavasitə məqsədi tələbələr qrupunun birgə işi sayəsində konkret situasiyanın təhlili, praktik həllin işlənilməsi, qoyulmuş problem kontekstində təklif edilmiş həll alqoritminin qiymətləndirilməsi və ən uğurlusunun seçilməsi ilə prosesin sona çatdırılmasıdır.

Keys metodu ilk dəfə 1870-ci ildə Harvard Universitetinin hüquq məktəbində təlim prosesində tətbiq edilmişdir. Hal-hazırda iki klassik case - study məktəbi var: Harvard (amerikan) və Mançester (Avropa) məktəbləri. Birinci məktəbdə təlimin məqsədi vahid doğru həllin axtarılması, ikinci məktəbdə məqsəd həllin çoxvariantlılığıdır. Amerikan keysləri həcminə görə böyükdür – 20-25 səhifə mətn və 8-10 səhifə illüstrasiyalar, Avropa keysləri isə 1,5-2 dəfə kiçikdir [3].

Bu gün amerikan və Avropa məktəblərində case-study metodu təlimdə aparıcı mövqe tutaraq, tələbələrdə tipik problem həlli vərdislərinin formalaşdırılmasının ən effektiv üsullarından biridir. Harvard məktəbi təlim vaxtının 90 %-ni konkret keyslərin araşdırılmasına ayırır. Keys metodunu hüquqşünaslıqda kazus–metod kimi də adlandırırdılar.

Keys – metodun mahiyyəti nədən ibarətdir?

Keys metodu tədrisdə müvəffəqiyyətlə tətbiq edilir və kifayət qədər effektivdir. Bu metodun qədim zamanlarda tətbiqini Sokratın öz tələbələri ilə müxtəlif həyati situasiyaların müzakirəsi və onların həlli yollarının axtarılmasında görə bilərik. Bu metodun əsas məqsədi – faktiki material əsasında xüsusi hazırlanmış elmi, həyati situasiyaların araşdırılması və müxtəlif həll variantlarının təklif edilməsidir.

Keys – hər hansı bir sahədə konkret situasiyanın və ya hadisənin təsviridir. Adətən, keysdə yalnız təsvir deyil, həmçinin real faktlar üzərində qurulan problem və ya ziddiyyətlər ehtiva edilir. Keysi həll etmək – təklif

edilmiş situasiyanı araşdırmaq, verilmiş informasiyaları təhlil etmək, mümkün fəaliyyət variantlarını təklif etmək və optimal həll üsulunu seçmək deməkdir.

Məsələn, tibb sahəsində həkim xəstəyə diaqnoz qoyduqda, müalicə təyin etdikdə hər dəfə müəyyən bir “keys” həll edir. Hüquqsünaslıqda vəkil qəbul etdiyi işin təzahürlərini təhlil edib, ən yaxşı çıxış yolunu taparkən “keys” həll edir. Menecer iş prosesinin bütün mərhələlərində keyslər həll edir: məhsulun bazara çıxarılması, satılması, müştərinin cəlb edilməsi, tərəfdaşların seçilməsi və s. üzrə.

Son zamanlar ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrində, tədrisdə keyslərin istifadəsi daha da aktuallaşmışdır. Dərslər – istər mühazirə, istər seminar, ya da məktəb dərsləri öyrənənlərdə darıxdırıcı vaxtkeçirmə ilə assosiasiya olunur. Buna səbəb nəzəri materialın çox olmasıdır. Tələbələrə, xüsusilə öz xarakterik xüsusiyyətləri ilə fərqlənən Z-nəsil öyrənənlərə maraqlı olmayan, real həyatla heç bir əlaqəsi olmayan böyük həcmli informasiyanın öyrənilməsi kifayət qədər ağır gəlir. Lakin müəllimlər dərslərdə yeni biliyin əldə edilməsini müxtəlif fəal təlim texnologiyalarını, xüsusi olaraq keys metodunu tətbiq etməklə maraqlı və cəlbedici bir prosesə çevirə bilər. Aktiv tədris texnologiyaları fənnə maraq oyadır və tələbələrə qısa vaxt ərzində konkret situasiyanı yaşamaq, onu özününküləşdirmək, nəticə çıxarmaqla möhkəm kompetensiyalar əldə edirlər.

Məlumatların, biliklərin “case – metod”la verilməsi necə baş verir?

Ümumiyyətlə, dərsləri bu formata necə uyğunlaşdırmaq olar?

Keys metodu əsasında tədris – təqdim edilmiş situasiyanın hərtərəfli təhlili əsasında açıq müzakirələrin və qərar qəbul etmə vərdislərinin yaranması kimi məqsədyönlü bir prosesdir. Əvvəlcə, ənənəvi təlim metodları ilə müqayisədə keys-metodların üstünlüklərinə bir neçə istiqamətdən nəzər yetirək.

• **Təcrübi istiqamət.** Keys metodu əldə edilmiş nəzəri bilikləri təcrübi məsələlərin həllinə tətbiq etməyə imkan verir. Bu istiqamətdə mühazirələrin müəyyən hissəsini bu metodun tətbiqi ilə əvəz edə bilərik. Seminar dərslərində həlli yollarının axtarılması, alternativlərin təklif edilməsi nəzərdən keçirilə bilər. Situasiya təhlili yalnız biliklərin əldə edilməsi və praktik bacarıqların formalaşması deyil, həmçinin tələbələrin dəyərlər sisteminin, professional mövqelərinin, həyatı münasibətlərin, dünyagörüşünün zənginləşməsi və inkişafıdır.

• **İnteraktiv format.** Keys metodu tələbələrin aktiv iştirakı, emosional yanaşması hesabına materialın effektiv mənimsənməsini təmin edir. Tələbələr özlərini həmin situasiyada hiss edərək problemi həll edir və çıxış

yolu tapırlar. Burada əsas diqqət hazır biliyin əldə edilməsi deyil, işlənilərək mənimsənməsinə yönəldilir: yəni biliklərin yaradılması bacarıqlarının formalaşmasına. Keys metodunda emosiyalar, yaradıcı rəqabət və fəal müzakirələrin olması onun həllini bir teatr tamaşasına bənzədir.

• **Tənqidi təfəkkür.** Bu metod tənqidi təfəkkürü stimullaşdırır, informasiya savadlılığını artırır. Hər bir tələbə informasiya bolluğunda səmtləşməyi, onu yoxlamağı bacarmalıdır. Sİ dövründə müxtəlif proqramların verdiyi məlumatların səhihliyinin yoxlanılması xüsusilə vacibdir. Həmçinin keyslərdə əvvəlcədən planlaşdırılmış yalan məlumatlar da ola bilər. Bunun üçün tələbələr verilmiş situasiyadakı hər bir faktı təhlil etməli, qiymətləndirməlidirlər.

• **Konkret vərdişlər.** Keys metodu real iş prosesində zəruri olan “yumşaq vərdişlərin” təkmilləşdirilməsinə imkan verir. Yəni yumşaq vərdişləri – komanda (qrup) işinin idarə edilməsi, konfliktlərin yoluna qoyulması, öz nöqteyi-nəzərlərinin müdafiəsi, diskussiyanın aparılması, opponentlərin dinlənilməsi, kompromislərin axtarılması, həllin prezentasiyası və s. kimi qeyd edə bilərik [5].

Case-study metodunun əsas funksiyalarını sadalayaq:

- Tələbələrə quruluşu olmayan, analitik üsulla həll edilməsi mümkün olmayan mürəkkəb problemləri həll etməyi öyrədir;
- Keys tələbələri aktivləşdirir, onları real situasiya ilə üzbəüz qoymaqla analitik və kommunikativ bacarıqları inkişaf etdirir;
- Keyslər mühazirələri əvəz etmir, onlarla vəhdətdə daxil edilir;
- Keyslər nəzəriyyənin təcrübədə tətbiqini göstərir;
- Əgər belə tapşırıqların nəzəri bünövrəsi yoxdursa, onda onlar dəyərini itirir;
- Məsələlərdən fərqli olaraq keyslərin çox sayda həlli və ona gətirən çox sayda alternativ yolu olur.

Situasiya təhlili məsələlərinin ideyaları

- Metod qoyulmuş məsələdə bir doğru cavabı olmayan, doğruluqda bir-biri ilə mübarizə aparan məsələləri olan fənlər üzrə biliklərin əldə edilməsi üçün nəzərdə tutulub;
- Əsas diqqət yeni biliyin yaradılması, kəşf edilməsidir;
- Metodun tətbiqinin nəticəsi yalnız biliklər deyil, həm də professional fəaliyyət vərdişlərinin yaradılmasıdır;
- Metodun texnologiyası real həyatda baş verən konkret situasiya modelinin müəyyən qaydalar əsasında hazırlanmasıdır;
- Bu zaman pedaqoqun rolunu xüsusi qeyd etmək lazımdır: aparıcı olmaq, suallar vermək, cavabları qeyd etmək, diskussiyanı dəstəkləmək;
- Situasiya təhlili məsələləri – yalnız biliklərin əldə edilməsi və praktik

bacarıqların formalaşması deyil, həmçinin tələbələrin dəyərlər sisteminin, professional mövqelərinin, həyatı münasibətlərin, dünyagörüşünün zənginləşməsi və inkişafıdır;

Tədris prosesi üçün keysin xarakterik xüsusiyyətləri

Qeyd etmək lazımdır ki, keys metodunun istifadəsi bütün tədrisi əvəz etmir, lakin mühazirəni, seminarı uğurla tamamlayır. Müəllim əvvəlcə tələbələrə zəruri nəzəri məlumatları verir, daha sonra onlar həmin məlumatları keysin həlli üçün istifadə edir.

Keyslər hansı tələblərə cavab verməlidir?

• Seçilmiş tələbə kontingentinin tələbatına uyğun olmalı, zəruri və kifayət sayda informasiya olmalıdır;

• Maraqlı, sadə, əlçatan yazılmalı, “dramatikliyi”, problemliliyi ilə fərqlənməli, problemin “özəyi” ifadəli təqdim olunmalıdır;

• Qoyulmuş məqsədə uyğunluğu və özünə etibarlı faktların daxil etməsi;

• Bu gün üçün aktuallığı və müasirliyi (tələbələr bu keysin ona nə üçün lazım olduğunu bilməlidirlər);

• Tədrislə bağlı tipik situasiyaların illüstrasiyalarının seçilməsi;

• Diskussiyanın təşviqi və analitik düşünmənin inkişafı;

• Həm mənfi, həm də müsbət misalların göstərilməsi;

Keyslərin növləri haqqında nə deyə bilərik?

Keyslər “ölü” və “canlı” ola bilər. “Ölü” keyslərdə təhlil üçün bütün zəruri olan informasiya var. Onları diriltmək üçün müəllim tələbələrə əlavə informasiya axtarışını təklif edə bilər.

Keyslər müxtəlif formalarda ola bilər: bir neçə cümlədən çox sayda səhifəyə qədər. Keys bir hadisənin, prosesin, hər hansı bir insanın, uşağın xarakterik xüsusiyyətlərini özünə daxil edə bilər. Keyslər üçün standart forma yoxdur. Bir qayda olaraq, keyslər yazılı, elektron formada olur. Keyslər tələbələrə müxtəlif formalarda verilə bilər: mətn, cədvəl, qrafik, kiçik videolar formatında. Son zamanlar multimedia təqdimatlı keyslər daha çox istifadə edilir. Keyslər həmçinin süjetli və süjetsiz də ola bilər. Süjetli keyslər adətən şəxslərin fəaliyyəti daxil olmaqla baş vermiş hadisənin nəqlindən ibarətdir. Süjetsiz keyslərdə süjet xətti gizlədilmiş olur, süjetin dəqiq təqdimatı onun həllini açmağa kömək edir.

Keyslərin həcmi öyrənənlərin yaş xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq müxtəlif ola bilər: “mini keyslər” bir neçə cümlədən bir neçə səhifədək, orta ölçülü keyslər ikisaatlıq təcrübi dərsi əhatə edə bilər. Böyük keyslərdə səhifə sayı bir neçə dərsi əhatə edə bilər [3].

Metodiki cəhətdən keyslərdə həlli zamanı cavab vermək lazım gələn suallar qoyulur.

Keyslərin mənbələri kimi insanların ictimai həyatı, elm və təhsil çıxış edə bilər.

Keyslərin növləri

- İllüstrativ tədris keysləri – praktik misal üzərində müəyyən olunmuş situasiyada düzgün qərar qəbul etmə alqoritminin öyrədilməsi

- Problemi formalaşmış tədris keysləri – konkret zaman kəsiyində təsvir olunmuş, açıqlanmış və problemi dəqiq ifadə olunmuş situasiya məsələsi

- Problemi formalaşmamış tədris keysləri – problemi aydın olmayan, statistik verilənlər şəklində olan daha mürəkkəb situasiya məsələsi

- Tətbiqi keyslər – problemin həlli üsullarının axtarılması məqsədi olan, çıxış yolu tapmaq təklif olunan konkret situasiya təsviri

Müxtəlif araşdırmaların nəticələrinə görə, keyslərin təsnifatını aşağıdakı kimi təqdim edə bilərik:

Təsnif 1 – didaktik məqsədinə görə

- Təhlil və qiymətləndirməni öyrədən
- Problem həlli və qərarların qəbul edilməsini öyrədən
- Problemi, həlli, konsepsiyanı illüstrasiya edən

Təsnif 2 - çətinlik səviyyəsinə görə

- “**Quruluşlu keyslər**” – minimal əlavə informasiyalı, problemin optimal həll variantı olan konkret modelin tətbiq edilməsini nəzərdə tutan;

- “**Kiçik qeydlər**” – yalnız açar anlayışlar təqdim edilən, tələbənin öz biliyinə istinad edərək, əlavə biliklərə ehtiyacı olan;

- “**Böyük quruluşsuz keyslər**” – çox səhifəlik ən çətin keys növü, həddən artıq, hətta lazımsız informasiyanın verilməsi, əksinə, ən lazımlı informasiyanın verilməməsi, tələbənin və müəllimin bu informasiyaları araşdırması;

- “**Kəşfedilən keyslər**” – tələbədən araşdırmaçı rolunda olmasını, nəinki mənimsənilən nəzəri və praktiki biliklərin, hətta nə isə yeni bir şeyin tətbiqini tələb edən;

Təsnif 3 – mahiyyətinə görə

- **Praktik keyslər** – mütləq real həyatı situasiyaları əks etdirir;
- **Öyrədici keyslər** – əsas məsələsi yeni bilik əldə etməkdir;
- **Elmi-araşdırıcı keyslər** – araşdırma fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə səmtləşir.

Keysin strukturu necə olmalı və keyslər necə yazılmalıdır?

Keys metodunun tətbiqi ilə dərsin qurulması pedaqoqun fəaliyyətini bir neçə mərhələyə bölür. İlk öncə keysin hazırlanması – bu, pedaqoqun, özünə elmi-araşdırıcı, didaktik və konstruktiv fəaliyyəti daxil edən, auditoriyadan kənar yaradıcı fəaliyyətidir. Daha sonra keysin auditoriyada – dərş prosesində işlənməsi, yəni tələbələr tərəfindən araşdırılması və

nəticələrin çıxarılması.

Keyslərin yazılması üçün aşağıdakı mərhələlərdən keçmək lazımdır:

1. Didaktik məqsədlərin formalaşdırılması, yəni keysin fənnin tədrisində tutduğu yer, məqsəd və əsas məsələlərinin təyin edilməsi;
2. Mövzunun seçilməsi;
3. Problem situasiyanın təyin edilməsi;
4. Keysin məzmununda əksini tapacaq əsas tezislərin təyin edilməsi və proqramın qurulması;
5. Proqrama uyğun informasiyanın yığılması;
6. Keysin növünün seçilməsi;
7. Keysin mətninin yazılması;
8. Keysin diaqnostikası və effektivliyinin təyin edilməsi;
9. Keysin təlim prosesində tətbiqi;
10. Keysin həlli üçün tələbələrə məsləhətlərin hazırlanması.

Keysləri tədris prosesində tətbiq edərkən həll alqoritmi tələbələrə izah edilməlidir. İlk baxışdan çox sadə göründüyünə rəğmən, bəzi gizli məqamların olması ilk dəfə keyslə işləyənləri çaşıdır. Keysin optimal həlli bir dəfə, effektiv həlləri isə bir neçə ola bilər. Keysin verilənləri bir-birinə ziddiyyət təşkil edə bilər. Keys real faktlar üzərində qurulur və həyati situasiyanı imitasiya edir. Keyslər məhdud vaxt çərçivəsində həll edilməlidir.

“Case-study” tədris texnologiyası kimi tətbiqini nəzərdən keçirək.

Keysin həlli aşağıdakı mərhələləri nəzərdə tutar [5]:

I mərhələ - keysin mətni, situasiya və onun xüsusiyyətləri ilə tanışlıq;

II mərhələ - keysin təhlili;

III mərhələ - keysin müzakirəsinin təşkili, «beyin həmləsi», müzakirə və prezentasiyalar;

IV mərhələ - keysin bir və ya bir neçə həll variantının təklifi, yaranacaq mümkün problemlərin təxmin edilməsi və onların qarşısının alınması mexanizmlərinin göstərilməsi;

V mərhələ - diskussiya iştirakçılarının qiymətləndirilməsi, nəticələrin çıxarılması.

Keysin həllinin gözlənilən nəticələri verməsi üçün onun tərtibatına məsuliyyətlə yanaşmalı və əsas tələblər nəzərə alınmalıdır. Keys konkret auditoriyaya yönəlməli və keysin məzmunu tələbələrin bilik səviyyəsinə uyğun olmalıdır. Müəllim və tələbəyə keysin nə üçün yazıldığı aydın olmalıdır. Həmçinin keysin köməyi ilə hansı təlim nəticələrinin əldə edilməsi göstərilməlidir. Keysdə gələcək mütəxəssislərin professional fəaliyyətdə rastlaşacaqları situasiyaların modelləşdirilməsi məsləhət görülür. Keysdə əksini tapan faktların etibarlı olmasına əmin olunmalıdır. Bir qayda olaraq, müəlliflər keysləri hazırlayarkən tədris fənni ilə əlaqəli olan real hadisələrə əsaslanırlar [3].

Təsvir olunan situasiyalar problem xarakter daşmalıdır. Keys elə qurulmalıdır ki, tələbələrə lazım olan informasiyanı mətndən müstəqil götürmək imkanı versin. Keys tələbələrə həll axtarışına sövq etməlidir. Keysin açıq və yeganə həllinin olmaması vacibdir. Yəni keysin qrup şəkilli həlli zamanı tələbələr arasında müzakirələrin yaranması zəruridir. Keysin hazırlığında müəyyən quruluş gözlənilməlidir: keysin mətni, müzakirə üçün suallar, əlavə məlumatlar (cədvəllər, qrafiklər və s.).

Süjet hissəsi – situasiyanın təsviri

- Keysin hazırlanması üçün əsas olan real, baş verən situasiya
- Mövzunun, hadisənin, xarakterik xüsusiyyətlərin təsviri
- Baş qəhrəmanların adları və vəzifələri
- Situasiyanın məğzi, müsbət və mənfi cəhətlər
- Cavab verilməsi tələb olunan suallar

Keyslər necə həll edilir?

Kiçik keyslər tələbələrlə bir dərs prosesində araşdırıla bilər. Lakin nisbətən böyük layihə xarakterli keyslərin mətni ilə tanışlığı, keysin ilkin analizi müzakirələrdən əvvəl aparılır və tələbələrin müstəqil işi kimi reallaşdırılır. Hazırlığa ayrılmış zaman keysin çətinlik səviyyəsi, həcmi, mürəkkəbliyi və növü ilə təyin edilir. Keysin əsas problemləri – həll üçün vacib olanlar təyin edilir və araşdırma metodu seçilir. Tələbələrə keysin situasiya kontekstinə daxil olmaq, təhlil üçün lazım olan fakt və anlayışları seçmək təklif edilir. Eyni zamanda keysin həlli zamanı qarşıya çıxacaq çətinliklərin əvvəlcədən təyin edilməsi prioritet məsələlərdən biri hesab edilir [4].

Keysin müzakirəsinin aparılması xüsusi şərtlərə cavab verməlidir:

• Müzakirənin təşkili tələbələrə sualların verilməsini və onların diskussiyaya cəlb olunmasını nəzərdə tutur.

- Suallar əvvəlcədən hazırlanır və mətnlə birlikdə tələbələrə verilir.

• Tədris situasiyasının araşdırılmasında müəllim həm aktiv, həm də passiv mövqe tuta bilər.

• Müzakirələrin təşkilində iki metodun istifadəsi nəzərdə tutulur: ənənəvi Harvard metodu – açıq diskussiya, alternativ metod – situasiyanın formal şifahi qiymətləndirilməsi və keysin təhlili zamanı həll və təqdimatlarını verən (yəni prezentasiyalarını) tələbələrin fərdi və qrup şəkilli sorğuları ilə bağlıdır. İkinci metod müəllimlərin yoxlamanın həyata keçirməsini asanlaşdırır və bəzi tələbələrə öz öyrənmə səylərini minimuma endirməyə imkan verir. Metod tələbələrdə kommunikativ vərdisləri inkişaf etdirir, öz fikirlərini dəqiq ifadə etməyi öyrədir. Lakin bu metod Harvard metodundan az dinamikdir. Açıq müzakirələrdə iştirakçılara nəzarət zəif olur. Tələbələrin diskussiyaya hazırlıqsız olması onu formallaşdırır, informasiyanın müstəqil əldə edilməsi deyil, onu müəllimdən qoparmağa

çalışmaq prosesinə çevirir.

Diskussiyanın əsas amili isə onun müəllim tərəfindən idarə edilməsi səviyyəsidir. Rəhbərlik edən zaman müəllimlər hər bir tələbənin iştirakını təmin etməli, lehinə və əleyhinə arqumentləri dinləməli, prosesə və diskussiyanın məzmununa deyil, istiqamətinə nəzarət etməlidir [4].

Diskussiyanın təşkilində keysin müzakirəsi və təhlili zamanı ideyaların yaranma səbəbi olan “beyin həmləsi”nin istifadəsinə xüsusi diqqət verilir. Case-study metodunda beyin həmləsi tələbələrdə situasiyanın qavranılmasında real çətinliklərin yarandığı zaman tələbələrin aktivliyini artırmaq məqsədilə istifadə edilir [4].

Keysin təhlilinin nəticəsinin təqdimatı metodun vacib aspektlərindən biridir. Tələbələr təhlil etdikləri situasiyanın həllini müxtəlif formalarda təqdim edə bilirlər. Burada təqdimatlar, esselər, cədvəllər və s. istifadə edilə bilər. Həmçinin keys metodundan müxtəlif qiymətləndirmə növlərində istifadə etmək olar: cari, aralıq və yekun (imtahan).

Məqalənin sonunda “Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda məntiqi və riyazi təfəkkürün formalaşması metodikası” fənninin tədrisində istifadə edilən bir neçə kiçik keysi nəzərdən keçirək [1]:

Case 1: “Əşyalarla fəaliyyət zamanı Zəhra onların miqdarını müqayisə edir və bu barədə məlumat verir: “Bax gör məndə nə qədərdir?”, “Məndə çoxdur” və s. Zəhra çoxluğa bir əşyadan fərqli olaraq reaksiya verir: o, bircins əşyalar qrupunu ayırır. O, bir əşyanı əşyalar qrupundan tez bir zamanda ayırır və isimləri cəm şəkilçisi ilə işlədə bilir. Zəhra say sözləri də istifadə edir. O, həmçinin cəm isimlərdən başqa əşyaların miqdarına diqqət yetirdiyini təsdiq edən “çox”, “az” sözlərindən də istifadə edir.

- a) Zəhra hansı yaş qrupuna aiddir və nə üçün belə düşünürsünüz?
- b) Keysdə hansı istiqamətlər üzrə uşaq inkişafı nəzərdə tutulur?
- c) Uşaqlar bu dövrdə daha hansı bilik və bacarıqlar əldə edir?

Case 2. “Arzu oyuncaqlarla oynayaq əşyaları qrup şəklində birləşdirir, bir qrup əşyanı müxtəlif hissələrə ayırır. Arzu hər bir əşyanı ayrılıqda və ya qrupu tam şəkildə mənimsəmək bacarığını əldə etməyə başlayıb. O, danışarkən “çox”, “bir dənə”, “heç biri” sözlərini istifadə etməyə başlayıb. Əşyaları yığır və sonra bir-bir paylayır. Məsələn, öz mətbəxində qabları istifadə edərək, bir -bir ətrafında olanlara paylayır. Dayəsi onunla oyun zamanı şəkillərdə müxtəlif qəfəslərdə heyvanlar təsvir olunan kartlardan istifadə edir. Hər qəfəsdə bir dənə və ya çoxlu heyvan olduğu təyin edilir. “Quşlar çoxdur, ayı bir dənədir. Dovşanlar çoxdur, pələng bir dənədir və s.”.

- a) Sizcə, Arzu neçə yaşındadır və nə üçün belə düşünürsünüz?
- b) Dayəsi tapşırıqları yerinə yetirərkən Arzunun nəyi öyrənməsini

planlaşdırır?

- c) Uşaqlar bu dövrdə daha hansı bilik və bacarıqları olur?
- d) Dayəsi Arzuya bu səpgidə daha hansı tapşırıqlar verə bilər?

Case 3. “Bu üsulu istifadə edərkən uşaqlar iki zolaqlı kartlardan istifadə edirlər. Bu kartlarda əşyaların təsviri yuxarı hissədə verilir, aşağı hissə isə boş olur. Bu üsul üçün seçilən əşyalar mənaca yaxın olmalıdır. Əşyalar kartların üzərinə qoyularaq uyğunluq təyin edilir və aşağı boş hissəyə sürüşdürülür. Məsələn, yuxarı zolağa göbələklər düzülür. Situasiya yaradılır: göbələklərin üzərinə yarpaqlar töküldü. Yarpaqlar göbələklərin üzərinə qoyulur, sonra isə aşağı sürüşdürülür.”

- a) Uşaqlar hansı üsuldan istifadə edirlər?
- b) Bu üsulun istifadəsinin didaktik məqsədi nədir?
- c) Üsulun tətbiqi zamanı uşaqlarda hansı bacarıqlar formalaşır?
- d) Analoji tapşırıqlar təklif edin.

Case 4. “Turpun nağılı” üzrə məşğələ fraqmenti: Tərbiyəçi nağılı danışaraq növbə ilə qəhrəmanlarını düzür. Neçə nəfər alındı? Uşaqlara saymaq təklif olunur. Turpla birlikdə 7 təsvir qoyulur. Sonra 2 növ sual verilir: “Kim birinci, ikinci, üçüncü və s. gəldi?”, “Nənə, nəvə, it, pişik və s. neçəncidir?” (sayın istiqamətinin soldan sağa olduğu göstərilir). Sonra eyni suallar verilir və uşaqlar sağdan sola sayırlar. Tərbiyəçi uşaqlara başa salır ki, əşyanın yerini təyin etmək üçün onlar bir sırada durmalıdırlar.”

- a) Tərbiyəçi məşğələdə turpun nağılından hansı məqsədlə istifadə etdi?
- b) Uşaqlarda hansı bilik, bacarıqlar formalaşır?
- c) Bu nağıl süjetini istifadə edərək hansı məzmun xətləri arasında inteqrasiya yaratmaq olar?
- d) Uyğun bacarıqları formalaşdırmaq üçün tapşırıqlar təklif edin.

ƏDƏBİYYAT

1. *Hacıyeva S.Q.* Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda məntiqi-riyazi təfəkkürün inkişafı metodikası: Dərs vəsaiti. Bakı, 2024, 260 s.
2. *İsgəndərov İ.İ., Hacıyeva S.Q.* Z - nəsil təhsilənlərə tədris yanaşmalarında dəyişiklik zərurəti // Pedaqoji Universitetin Xəbərləri. Bakı, 2024, C. 72, №4, s.175
3. *Лузан Е.Н.* Кейс как образовательная технология // Вестник Брянского государственного университета, 2012, №1, с.137-140
4. *Масалков И.К., Семин М.В.* Стратегия кейс-стади: Методология исследования и преподавания: Учебник для вузов. М.: Академический Проект; Альма Матер, 2011, с.443
5. *Махотин Д.А.* Метод анализа конкретных ситуаций (кейсов) как

- педагогическая технология // Вестник РМАТ, 2014, № 1 (10), с.94-95
6. МакКомбс С. *Что такое исследование случая? // Определение, примеры и методы* / Scribbr, 2023, 20 ноября
 7. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений, 3-е изд. М.: Академия, 2010, с.179-188
 8. Сосипатров Н.Е. Case-метод как способ интерактивного обучения гражданскому праву // Вестник Нижегородского университета им.Н.И.Лобачевского, 2014, № 3 (4), с.196-199
 9. Федянин Н., Давиденко В. Чем «кейс» отличается от чемоданчика? // Обучение за рубежом, 2000, № 7, с.52-55
 - 10.<https://www.scribbr.com/methodology/case-study/>
 - 11.Багилев Г.Л., Наумов В.Н. Руководство к практическим занятиям по маркетингу с использованием кейс-метода / Электронный ресурс: URL: <https://www.marketing.spb.ru> >read;

Redaksiyaya daxil olub 14.04.2025